

ԿՈՄԻՏԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏԸ «ԲԱԶՄԱՎԷՊ»Ի ԷԶԵՐՈՒՄ

Ժամանակի մէջ փոխուել է Վենետիկի Սուրբ Ղազար կղզւոյ հիմնադրուած հայագիտական ամենաերկարակեաց ամսագրի՝ «Բազմավէպ»ի կառուցուածքն ու բնոյթը (սկզբում օրագիր, յետոյ հանդէս, պաշտօնաթերթ), բայց ոչ առաքելութիւնը: Իր բնոյթն էլ, ինչպէս Հայկազեան բառարանն է բացատրում պիտի լինէր բազում, բազմապատում¹:

«Բազմավէպ»ում գետեղուած խօսուն խորագրերը. «Սուրբ գրային, իմաստասիրական, վարժագրական, հմախօսական, ծիսագիտական, գեղեցկագիտական», ապացոյցն են այն անչափելի լուսաւորական եւ ազգանուէր գործունէութեան, որն արդէն 175 տարի ծաւալում է «Բազմավէպ»ը: Մենք մանրամասն չենք ներկայացնի «Բազմավէպ»ի պատմութիւնը, որ Հայոց հոգեւոր հայրենիքը պահպանելու, ազգային բարձր գաղափարներ տարածելու առհաւատչեայ է:

Այսօր էլ պարբերականը ներկայանում է արժէքաւոր հրապարակումներով՝ ծանրակշիռ տեղ յատկացնելով նաեւ հայ գեղարուեստի հարցերին: Ամսագրի մեծարժէք նիւթերից են հայ եւ համաշխարհային երաժշտութեան հիմնախնդիրները լուսաբանող յօդուածները: Առանձնակի կարեւորութիւն են ներկայացնում հայոց երաժշտական միջնադարագիտութեանը, հայկական խազերի ուսումնասիրութեանը, երաժշտական գեղագիտութեանը նուիրուած հայ եւ օտարազգի երաժշտագէտների յօդուածները: Հայ երաժշտութեան նշուած ոլորտները լուսաբանող, գրեթէ, բոլոր հրապարակումներում արծարծւում է Կոմիտաս Վարդապետի անունը նրա երաժշտա-տեսական գաղափարները: Միջնադարագիտութեան ականաւոր ներկայացուցիչ Նիկողայոս Թաճմիր-

1 Նոր քառգիրք Հայկազեան լեզուի, հտ. 1, Երևան 1979, էջ 416:

գեանը «Բազմավեպ»ի իր՝ հերթական յոդուածի էջերում², հնարաւոր ամողջութեամբ, տեսակների դասդասմամբ, ներկայացնում է պարբերականի՝ երաժշտարուեստին նուիրուած հրապարակումները, մասնաւորապէս Մխիթարեան հայրերի ներդրումը, որ իւրաքանչիւր կամուրջ է հայ եւ եւրոպական մակոյթների միջեւ: Մխիթարեան միաբանութեան երեւելի հայրերը եւրոպական չափանիշների հասցրեցին ու տարածեցին հայագիտութիւնն ու հայոց մշակոյթը՝ գիրն ու գրականութիւնը, դաւանանքը, ծէսն ու պատմութիւնը:

Դեռեւս էջմիածնի Գէորգեան հոգեւոր ճեմարանում ուսանելու տարիներին, Կոմիտասը քաջատեղեակ էր Մխիթարեան միաբանութեան գործունէութեանը, հաւաստի տեղեկութիւններ ունէր Մատենադարանի խազաւոր ձեռագրերի հարուստ հաւաքածուի եւ տպարանի հրապարակումների մասին: Վարդապետը ծանօթ էր «Բազմավեպ»ի հիմնադիր-խմբագիր, Գէորգեան ճեմարանի երբեմնի տեսուչ՝ Հ. Գաբրիէլ Այվազովսկու պատմաբանասիրական աշխատութիւններին³:

Յայտնի է, որ Կոմիտասի ստեղծագործական եւ գիտական ժառանգութիւնն ըստ արժանւոյն լուսաբանւում էր ժամանակի պարբերականներում, եւ անուրանալի է, որ Կոմիտասագիտութեան արդի փուլում այդ հրապարակումները վաւերաթղթի արժէք ունեն: «Բազմավեպ»ը անմասն չէր կարող մնալ Կոմիտասի երաժշտա-լուսաւորական գործունէութեանը:

Աւելին, Կոմիտասի գիտական կենսագրութեան բազմաթիւ արժէքաւոր էջեր կապուած են «Բազմավեպ»ի հետ, եւ այսօր մենք կարող ենք արձանագրել այն իրողութիւնը, որ ամսագրի տարբեր տարիների հրապարակումներում Մեծ երաժշտի կեանքի ու գործունէութեան վերաբերեալ՝ դեռ լիովին չլուսաբանուած նիւթ է գոյացել: «Բազմավեպ»ում են հրապարակած Կոմիտաս Վարդապետի 100ամեակին նուիրուած Յիցիլիա Բրուտեանի ծաւալուն յօդուածը⁴:

Արդի Վարդուեանի «Խորհրդածութիւններ Կոմիտաս վարդապետի բեռլինեան աւարտաճառի շուրջ» յօդուածը⁵:

2 «Բազմավեպ», ՃԾԴ(1996), թիւ 1-4, էջ 174-175:

3 Այվազովսկիմ Գէորգեանն ցնամարմնի տեսուչ է եղել 1874-1876 թթ.:

4 «Բազմավեպ», 1969, № 11-12, 278-238:

5 «Բազմավեպ», 2002, № 1-4, 336-358:

Երաժշտագէտների տարբեր սերունդների արժանաւոր ներկայացուցիչներ Աննա Բարսամեանի, Նիկողոս Թահմիզեանի, Աննա Արեւշատեանի, Ալեքսանդր Սիրանոսեանի, Աննա Ասատրեանի, Արուսեակ Թամրազեանի, Զուգեպպէ Մունարինիի յօդուածները, ինչպէս նաեւ Կոմիտասին նուիրուած Արսէն Երկաթի, Վահան Շահպազի, Մարի Աթմաճեանի «Բազմավէպ»ի տարբեր տարիների համարներում հրապարակուած բանաստեղծութիւնները⁶:

Անշուշտ, մէկ յօդուածի սահմաններում անհնար է դիտարկել բոլոր յօդուածներն ու տալ սպառիչ եզրայանգումներ: Կը փորձենք առանձնացնել Կոմիտասի մասին առաւել կարեւոր փաստեր պարունակող հրապարակումները:

1907ին Փարիզում, Յիւրիխում, Լոզանում ունեցած համերգային եւ երաժշտագիտական աննախադէպ յանդիմութիւններից յետոյ, Կոմիտաս Վարդապետը 1907 Յունիսի 12ին Արշակ Զոպանեանի հետ մեկնում է Իտալիա: Յուլիսի 30ին Միլիթարեան միաբանութեան Գրադարանի դահլիճում Հ. Իգնատիոս արք. Կիւրեղեան Աբբաճոր նախագահութեամբ տեղի է ունենում Կոմիտաս Վարդապետի հետ հանդիպման երեկոն: Վարդապետը հանդէս է գալիս ելոյթ-դասախօսութեամբ՝ միաբանութեան անդամներին ծանօթացնում իր կատարած ստեղծագործական եւ հայ ժողովրդական եւ հոգեւոր երաժշտութեան տեսակներին վերաբերող տեսական աշխատութիւններին: Միլիթարեան Միաբանութեան դահլիճում տուած Կոմիտաս Վարդապետի ելոյթ-դասախօսութեանն առաջինը արձագանքում է «Բազմավէպ»ը: Նոյն թուականի Օգոստոսին, Կոմիտաս Վարդապետը կրկնում է իր համերգը Մուրատ-Ռաֆայէլեան վարժարանում: Լեփ-լեցուն փառաւոր «Հայելիների» դահլիճում Վարդապետը հնչեցնում է հայ գեղջուկ երգը, որպէս ազգային գեղարուեստական մտածողութեան եւ ինքնատիպութեան առհաւատչեայ: «Բազմավէպ»ի 1907ի 7-ճրդ համարում հրապարակում է Միլիթարեան միաբանութեան անդամ, պատմաբան, բիւզանդագէտ, այդ շրջանում խմբագիր Հայր Կարապետ Տէր-Սահակեանի «Հայկական երաժշտութիւնն ի վեցերորդ յօդուածը, որ լուսաբանում է Կոմիտաս Վարդապետի Ս. Ղազարի մայրավանքում եւ Մուրատ-Ռաֆայէլեան վարժարանում տուած նուագահանդէսն ու բանախօսութիւնը՝ հայ գեղարուեստի յաղթանակը:

6 «Բազմավէպ», ՂԴ(1936), թիւ 1-2, էջ 34: «Բազմավէպ», ՂԶ(1938), թիւ 3-4, էջ 140: «Բազմավէպ», ՃԺԱ(1953), թիւ 1-3, 38-40:

Տէր-Սահակեանի պերճախօս ու սրտաբուխ խօսքը ներկայացնում է Կոմիտասի միջոցով Վենետիկի լուսաւոր վանքը հասած հայոց երգի երկնային խորութիւնն ու ինքնատիպութիւնը, բանաստեղծական գեղեցկութիւնն ու դիւցազնական վեհութիւնը: Վարդապետի արուեստի մէջ յառնում էր Հայաստան-դրախտավայրն ու հայ ժողովուրդը. «Հայ ժողովուրդը՝ այդ ամբոխը աշխատող եւ անկեղծ էակներու՝ կը թուէր Կոմիտաս Վ.ի հետ Ս. Ղազար եկած ըլալ. բայց եկած էր ան իր հետ բերելով հարսանեկամ իր գեղեցկագոյն երգերը, հօտաղներու ազատ աղաղակները, պանդուխտներու հառաչամբները»⁷:

Հայր Կարդապետ Տէր-Սահակեանը կարեւորում է Կոմիտաս Վարդապետի հայոց երաժշտութեան ինքնուրոյնութիւնը բացառապէս դրոյթները, եւրոպական երաժշտութեան հետ կատարած գեղջուկ երգերի համեմատական վերլուծութիւնները: Կոմիտասեան հպանցիկ ասուած, սակայն ուսումնասիրման կարօտ տեսակէտների ենք հանդիպում «Բազմավէպ»ի այս յօդուածում: առայն, որ Կոմիտաս Վարդապետը «Հարսանեկամ երգերը», առհասարակ հարսանեկան ծէսը կոչում էր «մի ամբողջական օպերայ» կամ վերլուծում էր «ազգային» կոչուած երգերի մեղեդիները: Հ. Կարապետ Տէր-Սահակեանն իր յետագայ շարադրանքում, Վարդապետին՝ իբրեւ դարաւոր ժառանգութեան մեկնիչ, համեմատում է խորենացու հետ:

Կոմիտաս Վարդապետի անձն ու գործը լուսաբանող մասնագիտական արժէքաւոր, եւ առաւել մանրամասն դիտարկման արժանի աշխատութիւններից է Մխիթարեան միաբանութեան անդամ, երաժշտագէտ, շարականագէտ, «Բազմավէպ»ի խմբագիր Հ. Ղեւոնդ Տայեանի յօդուածները: Հայր Տայեանն իր ամբողջ կեանքը նուիրել էր հայ եկեղեցական երաժշտութեան խորագնին ուսումնասիրմանը: Օժտուած ձայնական հարուստ տունեալներով Տայեանը գրաւել է Ս. Ղազարի Աբբահայր (Կոմիտասի համերգին նախագահող ու հիացող), երաժշտագէտ Իգնատիոս արք. Կիւրեղեանի ուշադրութիւնը: 1916ին՝ 25 տարուայ ջանադիր աշխատանքներից յետոյ, յօրինելով քառորդաձայն նոտաների նոր համակարգ, Հայր Տայեանը եւրոպական ձայնաբերութեան է վերածել Շարակնոցը, Տաղարանն ու Մաշտոցը: Ձայնանիշներին նոր համակարգը կոչուեց «Sistema Dayan» անունով: Նորայայտ ձայնա-

7 Տէր-ՍԱՀԱԿԵԱՆ, Հ. Կ., Հայկական երաժշտութիւնն ի վեմտիկ, «Բազմավէպ», ԿԵ(1907), ԹԻւ 7-8, էջ 369-373:

նիշների բացատրություններ հեղինակը տալիս էր հայերէն եւ ֆրանսերէն լեզուներով առանձին ուսումնասիրութեամբ⁸:

Հայր Տայեանը «Բազմավէպ»ի էջերում բազմիցս հանդէս է եկել հայկական խազերի ուսումնասիրութեանը նուիրուած յօդուածներով: 1933ին լոյս է տեսել Հ. Ղ. Տայեանի «Հայկական խազերու ուսումնասիրութիւնը մասնագէտների կողմանէ» յօդուածը, ուր քննուած է Կոմիտաս Վարդապետի անտիպ ձեռագրերը գտնելու հարցը: «Բազմավէպ»ի յաջորդ՝ 1936ի թիւ 1-2 համարում հրապարակուած է Հայր Տայեանի «Կոմիտաս Վարդապետ» ծաւայուն յօդուածը, (որն այնուհետեւ, «Կոմիտաս Վարդապետ» (Ուսումնասիրական տեսութիւն) խորագրով, իբրեւ առանձին մենագրութիւն 1936ին լոյս է տեսնում Մխիթարեան տպարանում (93 էջ): Հայր Տայեանն ընտրում է կենսագրական գրելու մի առանձնայատուկ՝ այդ շրջանի հրապարակումներից տարբերուող գրելաոճ: Յօդուածի սկզբում՝ «Ազգային սուգը» խորագիրը նկարագրում է Վարդապետի մահուան օրը, որը վշտի ու ցաւակցութեան օր է՝ համայն հայ ազգի համար:

Դրան յաջորդում են Կոմիտասի «Ինքնակենսագրութիւնը», «Անտիպ նամակները», «Խուզարկու եւ հմայող գրիչ» ու «Այց մը դէպի Վիլ ժուիֆ», որտեղ Հայր Տայեանը ներկայացնում է 1930ին իր այցը Վիլ ժուիֆ՝ տարաբախտ ու մեծ Երզնէին: Հայր Տայեանին ուղեկցում էր հայ անուանի ջութակահար, Կոմիտասի երկրպագու Յարութիւն Սինանեանը: Վարդապետն այցելուներին պատասխանում է լուրթեամբ, Հայր Տայեանի վրայ այդ սպասուած հանդիպումը ծանր հետք է թողնում:

«Բազմավէպ»ում հրապարակուած տալանական յօդուածի «Գեղեցեղամբները» խորագիրը բացայայտում է Կոմիտասի ստեղծագործական կարեւորագոյն սկզբունքները. ներդաշնակելու եւ բազմաձայնելու վարպետութիւնը, հայոց լեզուի զգացողութիւնը, որոնցով Կոմիտասը «ապագայ սերունդների համար սեփական ուղի բացելով», դարձաւ հայ ազգային նուազահիւսական դպրոցի հիմնադիր: Յետագայ տարիներին, Հ. Ղեւոնդ Տայեանի ծրագրային նշանակութեամբ տեսակէտն, առ այն, որ «Մեր երգի օրէնք-

8 Երաժշտագէտ Հ. Ղեւոնդ Տայեան, «Էջմիածին», ԻԳ(1967), էջ 53-55: Տե՛ս նաեւ ՎԱՐԴԱՊԵՏԸ Ա., Ուշ միջնադարի հոգեւոր երաժշտութեան վեմտիկի դպրոցն ըստ հայր Ղեւոնդ Վրդ. Տայեանի ֆայնագրեալ շարակնոյցի, «Բազմավէպ», ՃԿԳ(2005), թիւ 1-4, էջ 379-388:

ները քացայայտել է Կոմիտասը», *իւրովի զարգացրին բազմաթիւ հայ երաժշտագէտներ ու նուագահիւսներ*:

Անտարակոյս, Կոմիտաս Վարդապետի ստեղծագործական սկզբունքների ու տեսական դրոյթների համակարգը ժամանակի մէջ դարձան օրէնք ու չափանիշ՝ ազգային նուագահիւսական մտածողութեան հիմք: Մեր երգի օրէնքները քացայայտել է Կոմիտասը, - գրում է նուագահիւս Տիգրան Մանսուրեանը,- մեմֆ չունէիմք այդ երգերի քնութիւնը հաստատող օրէնքներ ու օրինաչափութիւններ, չունէիմք այդ երգի իմֆնուրոյնութեան վկայականը: Այդ վկայականը մեր երգիմ տուեց Կոմիտասը»⁹:

Թօղուածում, Հայր Տայեանը կանգ է առնում Կոմիտասի բանահաւաքչական գործունէութեան, ինչպէս նաեւ հրապարակուած երաժշտա-տեսական աշխատութիւնների վրայ: «Ծափերու լեզուն» վերնագրի տակ, Տայեանն, առաջին անգամ, մէկտեղուած ներկայացնում է Վարդապետի ելոյթ-դասախօսութիւններն ու համերգներն՝ ըստ ժամանակագրութեան: Հայր Տայեանը բարձրաձայնում է այսօր էլ Կոմիտասագիտութեանը յուզող բազմաթիւ կնճռոտ հարցեր, կապուած մասնաւորապէս Կոմիտասի խնամատար յանձնաժողովի գործունէութեան, կորսուած ձեռագրերի, խազաբանական աշխատանքների, Պատարագի տարբերակների հետ: Նա «Արդարութեան պարտք», է համարում մասունքների պէս հաւաքել Կոմիտասեան ձեռագիրները: Հ. Ղեւոնդ Տայեանը դիտարկելով Կոմիտաս Վարդապետի բազմաբեղուն գործունէութեան բնագաւառները, իր ժամանակների համար, համարձակ ու արժանի գնահատանքն է տալիս Կոմիտասեան ժառանգութեանը. «Արդի Հայ երաժշտական Գրականութիւն, - գրում է Հայր Տայեանը, - չ'անգիտանար արդէն, թէ որքան բազմակողմանի է Կոմիտաս Վ.-ի մեծութիւնը զանազան մարզերու: Անկիա հաւաքիչ եւ մըշակող հայ գեղջուկ եւ եկեղեցական երաժշտութեան, կազմակերպիչ է եւ դիկավար համերգներու, ազգագրագետ է, օրէնսդիր է, ուսուցիչ է եւ երգահան, իմֆնափայ դաշնաւորող է եւ հիմնադիր իւրայատուկ բազմաձայնի, հնախոյզ է եւ տեսաբան հայ խազագիտութեան, քանախօս է եւ երգիչ՝ միջազգային վայրերու մէջ, հմուտ է զանազան նուագաբաններու եւ այս ամէնուն հետ՝ եւ նրբարուեստ երագագիր ձայնագրող»¹⁰:

9 «Գրական թերթ», 1969, 24 Հոկտեմբեր:

10 «Բազմավեպ», ՂԴ(1936), թիւ 1-2, էջ 23:

Կոմիտաս Վարդապետի եւ Հ. Ղեւոնդ Տայեանի նամակադրութիւնից պահպանուել է Վարդապետի կողմից գրուած երկու նամակ, երկուսն էլ առաջին անգամ հրապարակուել են «Բազմավեպ»ում:

1909ին, էջմիածնից Կոմիտասը նամակ է յղում Հ. Տայեանին, որտեղ շնորհակալութիւն է յայտնում ջերմ ու սրտաբուխ խօսքերի համար, ու ներկայացնում իր հրապարակուած աշխատութիւնների ցանկը:

Այս նամակում Վարդապետն, առաջին անգամ, խօսում է Հայկական Պատարագի իր «եօթ տեսակ դաշնակումներին» մասին, որոնք դեռ հրատարակուած չեն: Առաջին անգամ տեղեկութիւն այդ հոյակերտ երկի վերաբերեալ մենք կարողում ենք «Բազմավեպ»ում: Տայեանն այս տեղեկութիւնն, իրաւամբ, համարում է կարեւոր՝ «Հեղինակաւոր յայտնութիւն»: Պատարագի ուսումնասիրման աշխատանքներում, Կոմիտասի Երկերի Ակադեմիական հրատարակութեան մէջ Կոմիտասագէտ Ռոբերտ Աթայեանը հետամուտ է եղել Տայեանի տեղեկութիւնների յայտնաբերմանը¹¹:

Յաջորդ նամակը, որ Հայր Տայեանի կորսուած նամակի պատասխանն է, Վարդապետը, նոյնպէս գրում է էջմիածնից, 1909ին, այս նամակը «Սրտի անհուն քերկրութեամբ» ջերմ ու սրտալից գրութիւն է: Չմոռանանք, որ 1909 Վարդապետի գիտական կենսագրութեան մոայլ շրջաններից է: Նոյն թուին, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Մատթէոս Իզմիրլեանին հասցեագրած նամակը, Վարդապետի անձուկ հոգեվիճակը ներկայացնող փաստաթուղթ է¹²:

Հեղինակաւոր երաժշտի ու մտաւորականի՝ ինչպիսին էր Հայր Տայեանը, գնահատականը, առաւել քան կարեւոր էր Կոմիտաս Վարդապետի համար: «Սրտագին շնորհակալութիւնս, - գրում է Կոմիտասը, - եղբայր պատուական, Ձեր անկեղծ եւ սիրալիք զգացմանց համար: Ձեր խրախոյսներն ինձ եռանդ են մերշնչում եւ ոգեւորութիւն առթում. մի քան, որ այնքան քիչ են հասկանում եւ գնահատում մեզանում»¹³:

1915ի աքսորի ժամանակ, երբ Կոմիտաս Վարդապետը թրքական բանտում երգում էր «Տէր ողորմեա», աքսորակից բը-

11 ԿՈՄԻՏԵԱՍ, Երկերի ժողովածու, հ. 8, Երեւան 1998, էջ 11:

12 ԿՈՄԻՏԵԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏ, Նամակամի, Երեւան 2009, էջ 166:

13 Անդ, էջ 153:

ժըշկապետ Վահրամ Թորգոմեանը հարցնում է Վարդապետին, թե հայոց մէջ ով կայ իրեն հետեւող: Կոմիտաս Վարդապետը պատասխանում է. «Վեմետիկի մէջ կայ Հ. Ղեւոնդը, սոխակի ձայն ունի, կը սիրէ երաժշտութիւնը, նա կարող է մեծ երաժիշտ մը ըլլալ եւ Ս. Ղազարի հանդարտ մթնոլորտին մէջ մշակել հայկական երաժշտութիւնը»¹⁴:

Իր հերթին, Վարդապետի ազգանունը գործունէութիւնը, Հայր Տայեանը համեմատում էր Հ. Ղեւոնդ Ալիշանի հետ, ով մասունքի պէս էր հաւաքում ազգին պիտանի նիւթը, ում համար «Ամէն ինչ Հայաստանի եւ Հայրենիքի համար» պատգամը սրբազան պարտք էր:

Փարիզի Հայ ուսանողական միութեան համար Ֆրանսիացի երաժշտագէտ, միջնադարագէտ Ամետէ Կաստուէի հայ երաժշտական արուեստի պատմութեանն ու Կոմիտասին նուիրուած բանախօսութիւնը՝ հրապարակւում է «Բազմավէպ»ի 1932 թուականի 6-7 համարներում: Այն տեղեկութիւն է տալիս օտարազգի երաժշտագէտի՝ հայ արուեստի մասին ունեցած արժէքաւոր գնահատականների մասին: Նոյն թուի 10-11 համարում՝ Գրական քրոնիկոն բաժնում Կոմիտասի մասին խմբագրական անդրադարձ է գետեղում՝ «Հայ նշանաւոր կոմպոզիտոր» խորագրով:

«Բազմավէպ» հանդէսի 1999ի 1-4 համարում Նիկողայոս Թահմիզեանը հրապարակում է «Բարդ խաղաւորումների երրորդ կարգը» յօդուածը, որտեղ հեղինակի կողմից նաեւ դիտարկւում է Կոմիտասի հայոց առողջանական համակարգի հանդէպ ունեցած մօտեցումները (էջ 66)¹⁵:

Համակարծիք լինելով գիտնականի հետ, այսօր էլ արձանագրում ենք. Կոմիտասն է մասնագիտորէն ուսումնասիրել, հետազօտել ու բացայայտել հայկական հոգեւոր ասերգի իւրայատկութիւնները: Կոմիտասը գիտականօրէն նկարագրել է գործնականօրէն կիրառուող առողջանական նշանների ամբողջութիւնը: Եւ 1914ին Փարիզում Միջազգային երաժշտագիտական համաժողովում Կոմիտաս Վարդապետի «Հայոց առողջանութեան նշանների համակարգին» նուիրուած Ֆրանսերէն զեկոյցը հիացմունք է պատճառել ոլորտի լաւագոյն մասնագէտներին:

14 «Բազմավէպ», ՃԺԳ(1956), թիւ 12, էջ 282:

15 Բարդ խաղաւորումների երկրորդ կարգը, «Բազմավէպ», ՃԾԵ(1997), թիւ 1-4, էջ 115-132: Տե՛ս նաև «Բազմավէպ», ՃԾԵ(1999), թիւ 1-4, էջ 63-80:

Յատուկ «Բազմավեպ»ին է ուղարկվում, եւ հանդէսի այդ շրջանի խմբագիր Հայր Եղիա Փէչիկեանի կողմից 1936 թվականի 3-7 համարում հրապարակվում է Թորոս Ազատեանի յայտնաբերած եւ «Բազմավեպ»ին փոխանցած Կոմիտասի տաղեր պառունակող երկու ինքնագիրները. «Երկու պատառիկներ Կոմիտաս վարդապետէն»:

Կոմիտաս վարդապետին նուիրուած մասնագիտական բարձր մակարդակով, խոնարհումով գրուած «Բազմավեպ»ի յօդուածները, Կոմիտասի կեանքն ու գործունէութիւնը լուսաբանող իւրաքանչիւր տեղեկութիւն դարձնում են առանձնայատուկ, եւ ասես առաւել հայեցի:

Լիայոյս ենք, որ առաջիկայում կունենանք նոր՝ Կոմիտասի բնորոշմամբ «Խրախոյս եւ եռանդ ներշնչող» հրապարակումներ: Բանգի, այսօր էլ Գիտելեաց շտեմարան, հայ մամուլի նահապետ «Բազմավեպ»ը տօնելով իր 175ամեակը շարունակում է ազգակառոյց գործունէութիւնը՝ մնալով հայոց կրօնի, մշակոյթի եւ գիտական մտքի տարածման խորհրդանիշ:

ԼՈՒՍԻՆԷ ՍԱՀԱԿԵԱՆ

Summary

KOMITAS VARDAPET ON THE PAGES OF "BAZMAVEP"

LUSINE SAHAKYAN

It is well-known that Komitas Vardapet's creative and musical activities were covered in contemporary periodicals of the time; those publications have a valid documentary value in the current stage of Komitas studies. The "Bazmavep" could not keep from expressing its appreciation to Komitas.

The study is devoted to the publications of Armenian and foreign renowned musicologists in various issues of the "Bazmavep", which contain valuable facts about Komitas Vardapet. The following articles written by Vardapet's contemporaries have been highlighted and studied: "Armenian Music in Venice" by Father Garabed Der-Sahagian, the editor of the academic journal "Bazmavep", "Komitas Vardapet" by Father Ghevond Tayan, another editor of the "Bazmavep", a member of the Mekhitarist Congregation, musicologist, an expert in spiritual music, as well as several articles by Amédée Gastoué and Father Yeghia Pechighian. The study encompasses not only articles, but also essays and poems written about Vardapet.